

THE ENLIGHTENMENT VOCATION OF GHEORGHE ASACHI

Costescu Marilena Filofteia
PhD. student, University of Pitești

Abstract: An undermined personality marked by romantic contradictions, the mission of Gheorghe Asachi was to continue the Transylvanian enlightenment actions in Moldavia until he passed his knowledge to Youth Movement. He had a very solid culture, noticed from his skills, although he wasn't a scientist, an encyclopedic personality. The directions of this encyclopedia was transposed in practical actions. The reformation and nationalization of education in Romanian language, The beginning of the press, revival of layman print, the formation of state archives, the beginning of Romanian language theatre, the direct education activity and he printed different manuals as an author and he had a sustained artistic activity (poet, writer, play writer). He founded natural history societies, medicine societies, he activated as an archaeologist, musician and painter.

A new hypostasis depicts him as a thirsty for knowledge man with a spirit for action, persevering touching his objectives. In touch with the epoch emancipation, follower of enlightenment ideas Gheorghe Asachi remains the promoter of Romanian culture.

Although the attitude of Asachi is contradictory and confuse he remains an original character, conditioned by the evolution of the epoch in which he lived, studied, developed and activated, a mentor of modern Romanian language literature and culture since the beginning of nineteenth century. Knowing his time needs, the same as Heliade Radulescu, Asachi imposes and influences his epoch through his enlightenment ideas.

The following study tries to introduce him from an actual perspective in which Gheorghe Asachi personality had determined modernization of Romanian society from his age.

Keywords: ideology, emancipation, enlightenment, reform, modernization.

Prăbușirea feudalismului, construirea noilor orașe, dezvoltarea comerțului și meșteșugului, apariția burgheziei sunt vectori prielnici pentru debutul iluminismului în Principate. Pentru caracterizarea mișcării iluministe în Țările Române sunt preferați mai mulți termeni: „luminare”, „Lumini”, „iluminism”, „epoca Luminilor”. Istoricii literari Dumitru Popovici sau Paul Cornea folosesc cu precădere primele două denumiri în studiile de istorie literară. Raționalismul iluminist al Occidentului este considerat motorul răspândirii ideologiei iluministe în Țările Române începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea, când acestea cunosc transformări sociale radicale. Epoca Luminilor pune în valoare evoluția spiritualității omenirii, fiind în esență o ideologie a perioadei de tranziție de la feudalism la capitalism. Iluminismul reprezintă ideologia și filosofia care realizează forme noi de viață spirituală, socială și politică, având în mod immanent un caracter dominant antifeudal și raționalist. Ilumiștii moldoveni, conștienți de trebuințele vremii au impus ideile lor, privind libertatea, egalitatea, apărarea drepturilor naturale în scopul eradicării oricărui tip de asuprire.

Ideea de „națiune” capătă contur, înțelegându-se prin ea „o întrunire de oameni”, conform afirmației lui Asachi, descrisă de „unimea religiei, unimea legilor, deprinderilor, asemănarea limbei, originea, faima, nefericirile, nădejdele, în sfârșit, toate aceste elemente sau cel puțin măcar o parte din ele îi unesc într-o asemenea simpatie” (Asachi, 1991: 415). Asachi considera că un popor care își cunoaște elementele constitutive ale naționalității ce „se păstrează prin religie, limbă, istorie, port și datine” și care „au știut păstra un asemenea paladium” reușește „ca un fenix, au reînviet din propria cenușă”, deși de-a lungul timpului a fost „apus din orizontul politic”. Îndemnul pentru onorarea tradițiilor este punctat de Asachi, convins fiind că prin intermediul acestor apărători „nu va peri dintre noi sentimentul de evlavie, de pietate, de dreptate și unire, ce sunt baza puternică pe care se razămă ființa și fericirea unei nații” (Asachi, 1991: 443). În plus, Asachi afirmă că omul este „un

adevărat microcosmos, adică o întreagă lume mică, oglindă vie în care se răsfrânge icoana urzirii întregi, al căreia el este minunea cea mai frumoasă” (Asachi, 1991: 447).

Pornind de la aceste concepții, Gheorghe Asachi împreună cu Amfilohie Hotinul, Iacob Stamati, Andronachi Donici, Ionică Tăutu, Alexandru Hasdeu, Constantin Stamati, Alecu Russo, Constantin Negruzzi, Vasile Alecsandri sunt pionierii mișcării iluministe din Moldova, iluminiști care au pus accent pe construcția exterioară a ființei umane, care au militat pentru emanciparea țării după modelul statelor civilizate din Occident.

Ideea iluminiștilor moldoveni despre bunătatea ființei umane dată chiar de firea sa, coincide cu concepția lui Asachi „Simbolul lui este dulceața și blândețile mielului; curăția inimei, nevinovăția minții aburează din fizionomia sa”. Asachi era de părere că unul din motivele stagnării Moldovei din dezvoltarea societății se datora poziției țării aflată la confluența răutăților și intereselor marilor puteri ale epocii „Moldova, a cărei istorie, deprinderi și producturi sunt mai puțin cunoscute Evropii decât a multor alte țări celor mai depărtate și care țintește astăzi a lumii luare-aminte numai prin a ei poziție în mijlocul a trii puternici imperii” (Asachi, 1991: 451).

Mediul receptiv al lui Gheorghe Asachi la influențele Apusului coroborat cu educația primită în străinătate îl transformă într-un propulsor al ideilor iluministe în Moldova. Contextul în care activează cărturarul Gh. Asachi, ca iluminist moldovean, propune o emancipare a rațiunii, strâns legată de revendicările de ordin social și național. Însă, trăsătura definitorie pentru concepția sa iluministă este ideea umanistă despre caracterul popular al educației. Asachi este ferventul inițiator al instruirii publice de care să beneficieze toate păturile sociale. Ca și Alexandru Hasdeu, Gheorghe Asachi a evidențiat faptul că educația făcută doar în familie este insuficientă. Având ca suport ideea iluministă a egalității naturale, cei doi iluminiști pledează pentru educația realizată în instituții publice la care să aibă acces toți tinerii.

Cu o personalitate subminată parcă de contradicții romantice, Gh. Asachi continuă în Moldova acțiunile iluminismului ardelean, până când avea să predea ștafeta curentului junimist. Pe o perioadă de mai bine de o jumătate de secol, portretul lui Gheorghe Asachi este conturat în istoria literaturii române de două ipostaze inconsecvente.

Oamenii se știință sunt dezorientați în ceea ce privește personalitatea lui Gheorghe Asachi aflată la granița dintre complicat și contradictoriu. În *Istoria Literaturii Române*, George Călinescu îl caracteriza pe vechiul gânditor ca pe „o figură literară stranie și nu îndeajuns de bine înțeleasă” (Călinescu, 1982: 94).

O ipostază ne înfățișează un gânditor însetat de cunoaștere, cu spirit de acțiune, perseverent în atingerea obiectivelor inițiate, un om nou în domeniul culturii.

Cealaltă ipostază conturează un portret contradictoriu, o personalitate vanitoasă, rigidă, conservatoare, un om vechi. În plan politic, inconsecvența lui este evidentă: în 1830 -1831, desfășoară în cadrul dezbaterilor *Regulamentului Organic* o activitate de susținere a Unirii Principatelor, pentru ca apoi să fie adversarul mișcării revoluționare de la 1848 și al unioniștilor din 1857 – 1859. În contradictoriu cu contemporanii săi, Asachi, care era în temă cu ideile Occidentului, este inexplicabil antiunionistul de la 1848, când devine „un bătrân solitar, anacronic și izolat de mișcarea secolului”, neînțeles „de contemporani pentru că nu a încercat să-i înțeleagă (Istoria Literaturii Române II, 1968: 360, 370).

O manifestare de acest gen a lui Asachi este accentuată de versurile elegiei *Convorbire nopturnă* care exprimă sentimentele de teamă produse de revoluția de la 1848, dar și scepticismul său la modul reacționar:

„Amar! Mult mai grea fortună împregiurul meu domnează,
Ce amenință a patriei viitorul s-acufunde,
Dacă Tu, o, îndurate, neputinței nu-i fi pază!”

În pas cu emanciparea epocii, adept al ideilor iluministe, Gheorghe Asachi este cărturarul care se implică profund în dezvoltarea culturii române în care inserează cultura occidentală prin presă, fundarea instituțiilor școlare în limba română, conceperea și publicarea materialelor didactice,

traduceri, literatură, litografie, pictură, teatru. Departe de a fi interesat de propriul beneficiu, Asachi merge până la abnegație pentru a-și realiza idealul cultural.

Vocația iluministă i-a călăuzit activitatea de organizare a învățământului din Moldova, în limba națională, pentru care depune eforturi foarte mari.

Prima idee a lui Asachi pentru promovarea elementelor culturii naționale este materializată prin înființarea în 1813 a unui *Curs de inginerie și hotărnicie*. Inițial, difuzarea informațiilor pentru cursul de matematică teoretico-practică s-a realizat în limba franceză, întrucât sistemul grecesc din școală, la acea vreme, era anevoios de combătut în mod direct, dar în 1814, Asachi reușește să elaboreze la Academia domnească de la Mitropolia din Iași, primul curs în limba română pentru predarea noțiunilor de „matematică teoretică cu aplicație practică de geodezie și arhitectură” (Enescu, 1962: 51), iar mai târziu manuale de aritmetică, geometrie și algebră, inspirându-se din cele mai însemnate manuale în limba franceză.

Această clasa de inginerie și hotărnicie finalizată în 1818 este primul nucleu de învățământ superior în limba națională, debutul luptei lui Asachi pentru progresul cultural prin școală și limbă a Moldovei. Prin acest curs, Asachi a demonstrat și a convins că predarea științelor se poate susține în limba română, dar mai ales că „*pot fi ținute de profesori autohtoni*”. La finalul cursului de inginerie, Asachi dovedește cum „*cunoștințele pozitive dobândite de elevi în limba română erau mai folositoare decât arta de a scanda în limba greacă iambii și spondeele versurilor lui Asclipiade*”. (Enescu, 1962: 51). După absolvirea primului ciclu de cursanți, *Cursul de inginerie* nu este reluat datorită presiunii profesorilor greci, însă calitățile și implicarea determinată a lui Asachi sunt apreciate de domnitorul Mihail Sturza, care nu-i retrace „*titlul de profesor, postul de bibliotecar și locuința sa de la Academia Domnească*” (Lăudat, 1992: 19).

Semnificația *Cursului de inginerie* a constat în afirmarea limbii române concurată de slavonă și greacă, promovarea valorii ei încă necunoscute și nu în ultimul rând promovarea spiritului științific în învățământul național. Afirmarea limbii române deschide calea spre înființarea de instituții complexe care să formeze generații de intelectuali de care Moldova avea nevoie în acea epocă.

Asachi continuă lupta pentru afirmarea limbii în instituțiile școlare prin reorganizarea Seminarului de la Socola, punând de această dată bazele unui învățământ superior, o veritabilă academie pentru care cooptează profesori români renumiți din Transilvania. Instituirea învățământului modern din Moldova este continuat cu „școala națională de grad înalt”: Școala Vasiliană sau „Gimnazia Vasiliană”, unde copiii proveniți din toate păturile sociale aveau privilegiul de a studia limbi moderne: rusa și franceza (Enescu 1962: 60).

Cea mai mare realizare a lui Asachi pe tărâmul învățământului rămâne Academia Mihăileană, inaugurată la 16 iunie 1835.

Școlile înființate de Asachi, în cadrul cărora era acordată o atenție sporită formării intelectuale a tinerilor, corespund cu exigențele societății vremii de a pregăti „oameni practici, folositori sie și patriei” (Bulgaru, 2001: 186). După Asachi, luminarea maselor nu constă doar în instruire intelectuală. „Cultivarea inimii” așa cum numea Asachi educația morală trebuie făcută simultan cu educația intelectuală, întrucât „Patimele dormitează încă în fundul sufletului său, în care se cuvine a se grăbi a săpa cu caractere neșterse cuvintele de virtute și de cinste” (Asachi, 1991: 438), iar „creșterea morală, adică buna deprindere, nu se poate despărți de celelalte învățături, pentru că învățându-se dau prilejuri a putea lucra simțirile și voința școlerilor. Pentru că scoposul învățătorei și fructul cel mai frumos este sporirea moralului” (Enescu 1962: 313).

În sfera conceptuală a studierii în limba națională, Asachi cuprinde și elemente ale finalității școlii precum pregătirea copiilor din diferite clase sociale care să beneficieze de cunoașterea de carte, dar și pregătirea funcționarilor care să fie absorbiți de piața administrativă.

O altă concepție a lui Asachi, constă în metodele de instruire și educație, considerând că în școli „scoposul învățăturii este a informa pe copii să poată nimeri întrebuința facultățile (puterea) minții lor” pentru a deveni „vrednici și folositori chemării căreia se vor hărăzi”, iar la atingerea

acestui scop al educației contribuie și metoda didactică „adică modul cum să se tradeie acele obiecturi” (Enescu 1962: 302).

Asachi demonstrează astfel, faptul că metodele de predare trebuie aplicate individual, ținându-se cont de particularitățile fizice și intelectuale ale copiilor „spre a putea îndrepta plecările și talenturile copiilor spre bine”, iar dascălul trebuie „să aibă cunoștință de sufleteștele lor puteri”, adică „să cunoască osebitele firi și plecări ale tinerimii”, „să știe măiestria cum să trateze pe copii, după osebitele lor plecări” deoarece „unii copii sunt molatici din fire și aceștia se pot ușor deduce mai mult cu binele decât cu răul” în timp ce „alții sunt îndărătnici și brudivi” și trebuie tratați „cu asprime”. Asachi insistă pe ideea că un dascăl trebuie să cunoască talentele fiecărui copil astfel încât „să nu ceară de la toți deopotrivă, nici să-i trateze într-un fel. El să ceară de la un copil debilar mai puțin și iar să nu împresoare cu aceste pe acei mai ghibaci”. (Enescu 1962: 314).

Ideile novatoare ale lui Gheorghe Asachi în dezvoltarea culturii moldovenești nu se rezumă la o singură direcție. El consideră că teatrul în limba poporului nostru este o altă pârghie în dezvoltarea culturii naționale. Fiind un cunoscător al teatrului european, Asachi a militat alături de câțiva boieri luminați pentru împlinirea visului tinerilor ieșeni și punerea în valoare a tot ce are acest neam mai bun în domeniul artistic.

În acest scop, la finele lui 1816, Asachi și-a propus să dea aripi teatrului național și implicit limbii române considerată de înalta clasă a boierimii, care utiliza limbile străine franceza sau greaca, doar un „dialect” utilizat de țărănime. El organizează ajutat de mitropolitul Veniamin Costache, hatmanul Costachi Ghica, Alecu Beldiman și tinerii „diletanți” din familiile Ghica și Sturza prima reprezentație teatrală, prelucrând pentru prima dată, din franceză în limba română, pastorală în genul naiv a lui Salomon Gessner și Jean Pierre Clovis de Florian, *Mirtil și Chloe*.

La eveniment participă mitropolitul Veniamin Costache și Edgar Quinet, scriitor, istoric și filosof al epocii, alături de spectatori din înalta clasă a boierimii înstărite. Prezența mitropolitului la acest eveniment îi amplifică însemnătatea.

Primul spectacol de teatru în limba română nu are ca loc de desfășurare un cadru instituțional. Acesta se desfășoară în salonul hatmanului Costache Ghica la lumina lumânărilor, pe e o scenă improvizată, fapt consemnat de istoricul Toader Burda, care ne spune că acest spectacol a fost susținut „peste drum de Mitropolia” veche. De asemenea, tânărul cărturar realizează regia piesei, realizează schițele pentru decor și costume, pictează cortina. Spectacolul desfășurat în limba poporului, pe fondul cântecului bătrânesc și al jocului popular, cu actori costumați în portul popular se încheie cu aplauzele spectatorilor entuziasmați, piesa reputând un real succes, avându-i ca protagoniști pe nepoții hatmanului: Elena Ghica în rolul păstoritei Chloe, Prințul Grigore Ghica, viitorul domn, în rolul lui Mirtil. Costăchel Sturza este distribuit în rolul lui Lisiz.

Deși cea dintâi montare a celei dintâi piese în limba română nu s-a desfășurat într-o sală special amenajată precum spectacolele trupelor franțuzești, rusești, italiene, aceasta trebuie privită nu doar ca un succes al unui act cultural, ci ca un eveniment încărcat de semnificații naționale. Chiar prologul lui Asachi pentru piesa de teatru *Mirtil și Chloe* concentrează ideile acestuia și semnificația unei căi deschise pentru viitorul teatrului românesc:

„În un timp de ovelire, pe când limba cea română
Din palaturi înterită se vorbea numai la stână,
Nobili, voi, de neam și cuget, sfărâmând a sale fere
Vorbit-ați întâi c-acia ce ni dau pâne și miere,
Ș-ați vădit în astă piesă c-a lor inimi nu sânt mute
La respect, la cunoștință, la amor și la virtute.
Părga ștenii naționale de drept voă să cuvine;
Suvenir ea să vă fie a junetelor străine.
Picătura, de și mică, ce pi-o stâncă picurează,
Face râului o cale care după ea urmează”.

Un alt simbol este realizat de Asachi chiar pe cortină: Apolo este pictat cu mâna întinsă spre Moldova pentru a o ridica, înconjurat de muzee.

Spectacolul său susținut în 27 decembrie 1816 la Iași are ca ecou un alt spectacol prezentat tot în limba română după doi ani, în București la Sfântul Sava sub îndrumarea lui Gheorghe Lazăr.

Piesa de teatru *Mirtil și Chloe* este prezentată de Asachi unui public larg, câțiva ani mai târziu, de data aceasta pe scena Teatrului Național Vasile Alecsandri din Iași. Inițiativa lui Asachi de a pune bazele unui teatru permanent devine evidentă prin fundarea la Trei Ierarhi a unei „clasă premergătoare pentru teatru”. În pofida faptului că acest curs este efemer, Asachi nu abandonează ideea iluministă a progresului limbii prin teatru, realizând cu diverse ocazii spectacole care să mențină vie dorința moldovenilor pentru arta dramatică în limba română. Cu prilejul plecării lui Kiseleff, la 11 aprilie 1834, Asachi pune în circuitul teatrului precult cu o trupă de amatori, piesa *Serbarea păstorilor moldoveni*, iar în luna august a aceluiași an, piesa *Dragoș, întâiul Domn suveran al Moldovei*, prezentată „cu ocazia încoronării lui Mihail Sturza voievod” (Burada, 1915: 122).

La finele lui 1836, susținut de militanți precum spătarul Vasile Alecsandri, vornicul Ștefan Catargiu și câțiva boieri, Asachi fundează *Conservatorul filarmonic dramatic*, piatra de temelie a edificiului teatrului național. Reprezentațiile teatrale în limba română iau sfârșit după numai doi ani, urmare a retragerii suportului financiar de către guvern. Conducerea teatrului este preluată în 1840, de Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, care îl pun într-un con de umbră pe Asachi prin noua organizare a acestuia.

Cu toate acestea, Asachi rămâne fondatorul teatrului național la debutul secolului al XIX-lea, numărându-se printre primii teoreticieni ai artei scenice românești. Prin piesele de teatru, traduse de el în limba națională, jucate pe scenă de actori români, Asachi pune pe același pedestal limba românească cu limbile europene, care erau prezente în activitatea teatrală a vremii. Deși reprezentațiile teatrale ale lui Asachi în limba națională s-au afirmat timid, au reprezentat pași importanți în afirmarea spiritualității românești în această epocă.

Alături de școală, teatrul era considerat de fondatori precum Asachi, Alecsandri, Negruzzi, Kogălniceanu etc. o instituție de înălțare spirituală, de corectare a defectelor societății „un institut de cultură a sufletului” cum visa Eminescu.

Prin multiplele sale aptitudini Asachi, determinat de contextul social-politic al vremii de un anumit conservatorism motivat psihologic, dar și de o disipare a energiei în mai multe direcții, nu a atins apogeul în niciuna dintre diversele sale activități, nici măcar în poezie, unde subiectivismul și sensibilitatea s-ar fi putut desfășura în voie.

Fiorul preromantic la întâlnirea cu o anumită vocație a raționalismului pragmatic a făcut din creațiile sale compuneri pe teme date, în cultul parnasian al metriei, dar fără fundalul simbolurilor clasicismului antic.

Asachi a deștelenit terenul, făcând posibile după el la istoriile unor vocații veritabile: un geniu prin poezia eminesciană, o contrapondere folclorică în proza lui Creangă, un maestru al criticii estetice, al logicii și al politicii în persoana lui Titu Maiorescu, un geniu al lingvisticii europene (B.P. Hasdeu) etc.

În luptă cu cei care își arogau dreptul de a cultiva un popor prin altă limbă decât a lui, Asachi nu și-a găsit timpul să vadă pe acei „poeti ce au scris o limbă ca un fagure de miere”; nu și-a propus să ancoreze în estetic literatura română sau să înceapă să scrie o istorie a limbii naționale. Lupta lui însă, și a celor cu care s-a însoțit și a făcut posibil toate acestea.

În același timp cu lupta dusă pentru promovarea limbii naționale în școală, principala sa activitate prin deținerea funcției de Referendar al școlilor și implicit menținerea ei ca limbă de predare, Asachi elaborează manuale în limba română; în 1816 dă prima reprezentație teatrală *Mirtil și Chloe* prelucrată chiar de el în limba română; reorganizează *Seminarul de la Socola* în 1820 aducând din țară profesori care predau în limba națională; în 1828 ajutat de Gh. Săulescu și Vasile Fabian deschide *școala elementară și gimnaziul de la Trei Ierarhi*; elaborează regulamente; în perioada 1833 și 1835 înființează *Academia Mihăileană*; în 1834 deschide porțile primei școli de

fete din Moldova la care aveau acces fete provenite din familiile cu o situație materială precară, care nu le permitea o educație în străinătate sau în pensiunile din țară; în 1840 colaborează cu Mihalic de Hodocin pentru deschiderea *Școlii de arte și meșteșuguri* întărind convingerea că a avea și practica o meserie este un lucru benefic și nu o activitate înjositoare; litografiază portrete ale eroilor neamului; publică „prima foaie periodică din Moldova care popularizează, pe lângă aspectele diverse și cotidiene ale vieții, științele, cultura și arta” (Sorescu, 1970: 78), concentrând concepțiile iluministe ale vremii.

Demersul său de organizator și animator al presei în limba română, îl așează din nou pe Asachi în fruntea listei de pionieri, prin apariția primului număr al *Albinei românești* publicat la 1 iunie 1829, urmată de *Gazeta de Moldavia* în 1850, de *Patria* în 1858 și alte suplimente. Asachi considera presa un extraordinar mijloc de educare și informare, publicând în acest sens și alte ziare adresate mai multor categorii de cititori: *Foaia sătească*, *Icoana lumii*.

„*Albina românească* e întâia trăsătură de unire în limba patriei dintre Moldova și restul omenirii”, motiv pentru care Lovinescu îi notează meritul dorind „s ’o privim cu recunoștință” și să o evaluăm nu „după ideile și nevoile noastre de azi, ci în spiritul timpului”, aceasta fiind „născută sub ocupația rusească și sub privigherea unei censuri riguroase” astfel încât „*Albina* nu putea fi decât un organ de înregistrare; condusă de un om harnic, cult, dar reprezentant al mentalității dintre 1821 și 48”, iar „idealul ei nu putea fi decât limitat la o bună stare economică și culturală în cadrele unei legalități, care nu pricepea noile idei revoluționare ce și-au făcut loc abia spre 1848” (Lovinescu, 1927: 159, 160).

Despre Asachi caracterizat ca „cel mai tipic și marcant reprezentant al iluminismului moldovenesc din această perioadă”, Levit punctează faptul că acesta „avea o profundă venerație față de ceea ce înseamnă „lege”. În 1814, la Iași, Asachi propune și înființează pentru prima dată un curs de drept, avându-l ca îndrumător pe Flechtenmacher, un legist ardelean.

Deși atitudinea lui Asachi este contradictorie și confuză, el rămâne o personalitate irepetabilă, condiționată de evoluția epocii în care a trăit, a studiat, s-a dezvoltat și a activat, un inițiator, un mentor al literaturii și culturii românești moderne de la începutul secolului al XIX-lea. Asachi reușește să pună bazele învățământului românesc din Moldova având ca debut înființarea *Cursului de ingineri hotarnici*, a dat aripi artei dramatice prin punerea în scenă a unei piese pastorale într-un act, este fondatorul presei românești prin prima publicație „*Albina românească*”.

Conștient de trebuințele timpului, asemenea lui Heliade Rădulescu, Asachi s-a impus și a influențat prin ideile sale cultura românească sub multiplele aspecte ale acesteia, contribuind la occidentalizarea ei. Doar o cunoaștere profundă și dezinteresată a activității culturale neobișnuite a lui Asachi, care se propagă pe o perioadă de peste patru decenii, îi poate reda marelui cărturar locul binemeritat în istoria literaturii române moderne.

BIBLIOGRAPHY

- Asachi, Gh., *Opere*, Editura Hyperion, Chișinău, 1991
Bulgaru, M., *Gândirea iluministă în Moldova: opinii și realități*, 2001
Burada, T. T., *Istoria teatrului în Moldova*, Iași, 1915
Călinescu, Ge., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982
Densușianu, O., *Opere*, Editura Minerva, București, 1981
Enescu, N. C., *Gheorghe Asachi organizatorul școlilor naționale din Moldova*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962
Lăudat, I. D., *Gheorghe Asachi – schiță de portret, în Gheorghe Asachi. Studii, coordonatori Marin Aiftincă și Al. Husar*, Editura Academiei Române, București, 1992
Lovinescu, E., *Gh. Asachi, viața și opera sa*, Editura Casei Școalelor, 1927
Pahonțu, E., *Începuturile vieții artistice moderne în Moldova*, Editura Meridiane, București, 1967
Sorescu, Ge., *Gh. Asachi*, Editura Minerva, București, 1970